

# **Jak rozvíjet profesionální myšlení studentů učitelství v předmětu obecná didaktika**

Veronika Chmelová

- V posledním období byla mnohokrát vznesena kritika na adresu kvality škol a vzdělávání, bylo také vysloveno mnoho námětů a návrhů na jejich zdokonalování. Kde jinde začít měnit, rozvíjet, zdokonalovat, než u učitele.
- Je všeobecně známo, že mnoho studentů i absolventů učitelských oborů je zklamáno při vstupu do školní praxe. Začátečníci se s tím nedovedou vyrovnat a většinou inklinují k napodobování vzorů, které mají ve svých učitelích, tím se profesionalita vyučování posouvá do roviny zkušeností s jinými učiteli a jejich kopírování. Kořeny těchto nepříznivých projevů a postojů je třeba hledat ve výuce pedagogických disciplín, které dávají základ pro vyučování.

- Teoretické disciplíny obecná didaktika a oborové didaktiky jsou samozřejmou součástí kurikula všech učitelských studijních oborů.
- Obecná didaktika se musí stát zdrojem reflexe pro studenta učitelství a rozvíjet jeho vyučovací myšlení.

- Stavební kameny vyučovacíh strategií konkrétně postihují:
- střet vzdělávacích zájmů učitele a žáka vyjádřený v definování cílů a hodnocení výsledků vyučování,
- způsoby strukturování učiva,
- intenzitu žákovi interakce s učivem,
- způsob organizování učebních činností žáků,
- zdroje motivace k učení,
- zdroje aktivizace žáků,
- míru kooperace a kompetice žáka s vrstevníky a učitelem
- způsob komunikace.

## Strategie vyučování

○ Vyčovací strategie zahrnuje:

- kurikulum,
- časové, prostorové a materiální podmínky učení,
- role učitele a žáka ve vyučování,
- osobnostní a profesionální předpoklady učitele,
- osobnostní a intelektové předpoklady žáků, styly učení,
- vzdělávací koncepci dané školy,
- pedagogické teorie,
- cíle školského systému.

- Jde o významný aspekt vyučování, v němž je naznačena možnost vzniku nesouladu mezi vzdělávacím záměrem učitele a očekáváním žáků. Učitel si musí být vědom toho, že žák přichází do vyučování poznamenán určitými zkušenostmi a vědomostmi získanými vně školy a na základě toho má i svoji představu o pojetí vyučování, ta by měla být učitelem reflektována a zahrnuta v cílech. Jednou z možností jak zamezit případnému rozporu mezi učitelem a žáky, je zapojení žáků do přípravy projektu vyučování s tím, že se sami podílejí na stanovení cílů.

## **Střet vzdělávacích zájmů učitele a žáka**

- Obecně platí, že základem efektivního učení je učení se strukturám a vztahům.
- Strukturování učiva znamená určité uspořádání, které odpovídá myšlenkovým operacím (indukce, dedukce,...)

**Způsob strukturování učiva a intenzita žákovy interakce s učivem**

○ Přístupy ke strukturování učiva:

- Vytváření sítí
  - Strukturování klíčových pojmů
  - Vytváření map
- Efektivní vyučování má poskytnout žákovi co nejvíce příležitostí pro interakci s učivem.



- Druh a rozsah učebních činností žáků je zahrnut v učivu a vymezuje míru aktivního učení žáků.
- Každá vyučovací metoda je použitelná ve vazbě na určitou organizační formu. Existují tři základní možnosti a jejich kombinace: *učení v rámci celé třídy, učení ve skupině, samostatné učení*. Každá z těchto možností zahrnuje různou míru interakce žáka s učitelem a vrstevníky a také s učivem.

## **Způsob organizování učebních činností žáků**

○ Učební činnosti žáků jsou ve školní praxi soustřeďovány do učebních úkolů, které mohou mít charakter převážně:

- intelektových činností (např. řešení matematické úlohy),
- praktických činností (např. chemický experiment),
- tvořivých činností (např. umělecký výtvar),
- pohybových činností (sportovní výkon).

- Důležitým momentem efektivního vyučování je způsob **formulování a zadávání učebního úkolu**. Jestliže má žák příležitost podílet se na utváření učebního úkolu, je více motivován k učení.
- **Prezentace výsledků** učební činnosti a jejich hodnocení mají dopad na efekty vyučování.
- **Aspekt času a místa** rovněž vstupuje do způsobu organizace učebních činností.

- Efektivnost vyučování vychází z motivace žáků k učení. Učitel by si proto měl položit otázky jako např.:
  - jak vůbec přimět žáky k učení,
  - jak vzbudit zájem žáků o předmět a o konkrétní učivo,
  - jak změnit postoje žáků, aby se neučili účelově (např. pro známku),
  - jak získat v dané vyučovací situaci jejich pozornost a zapojit je do učební činnosti,
  - jaké motivy mají žáci k učení a jaké k neučení.

## Zdroje motivace k učení a aktivizace žáků

- Učitel by si však měl být vědom toho, že každý žák má osobitou motivační strukturu, např.:
  - zájem vs. nezájem o předmět,
  - být úspěšný a proto uznávaný vrstevníky vs. být neúspěšný a proto uznávaný vrstevníky,
  - vždy má úspěch vs. nikdy nemá úspěch,
  - rodičům záleží vs. nezáleží na výsledcích dětí ve škole,
  - má rád vs. nemá rád konkrétního učitele,
  - vyučovací postupy učitele jsou vynikající vs. vyučovací postupy učitele jsou špatné.

- Motivace je náročnou oblastí proto, že motivy jsou součástí individuality žáka. S motivací k učení souvisí zdroje aktivizace žáků. Míra aktivního učení se pohybuje od pasivního osvojování učitelem nebo učebnicí po zcela samostatné žákovské objevování. Čím je žák více pozitivně motivován k učení, tím je větší pravděpodobnost, že dosáhne požadovaných vzdělávacích výsledků.
- Zdroje motivace mají různé úrovně:
  - škola (učitel – osobnost a profesionalita, učivo, spolužáci, vybavení, klima, vzdělávací koncepce školy, prestiž školy),
  - rodina a mimoškolní prostředí,
  - prestiž vzdělání ve společnosti,
  - požadavky trhu práce a nabídka pracovních příležitostí.

- Je prokázáno, že spolupráce s vrstevníky ve třídě přináší dobré výsledky v učení žáků.
- Jaké má učitel možnosti pro zajištění **kooperativního učení**? Měl by znát vztahy mezi žáky ve třídě a měl by uplatnit organizační formy, které dávají prostor pro komunikaci mezi žáky během procesu poznávání a spojit je s **aktivizujícími metodami**.
- Také **kompetice** mezi vrstevníky má své místo v efektivním vyučování, dává prostor pro prezentaci žáků jako jednotlivců i skupin, přispívá k diferencování žáků a objektivnosti jejich hodnocení.
- Spolupráci je třeba vidět v **angažování žáků**, kdy učitel přímo vtahuje žáky do procesu poznávání, přijímá jejich řešení, argumentaci i kritiku každého aktéra vyučování. Spolupráce tady funguje na bázi **partnerství**, kdy žák svým způsobem soutěží s učitelem a stává se vítězem tehdy, jestliže prokáže požadované výsledky učení.

## Míra kooperace a kompetice žáka s vrstevníky a učitelem

- Charakterizuje osobnost učitele a je projevem chování učitele, který žáci plně vnímají, ale je to i způsob komunikace mezi žáky, který učitel vyžaduje a rozvíjí.

**Způsob komunikace**



- V současnosti je na roli žáka/studenta pohlíženo ze tří úhlů:
  - žák/student jako osobnosti,
  - žák/student jako učící se jedinec,
  - žák/student jako klient.

**Změna role žáka a učitele ve vyučování**

- V tradiční škole minulého století byl žák považován pouze za **objekt vyučování**. Na přelomu století, díky vlivu reformní pedagogiky, začíná být žák vnímán také jako **osobnost**, která je respektována. Žák se zároveň stává **subjektem vyučování**. V posledních letech se začíná užívat příměru **žák-klient**, v něm je vyjádřen požadavek kvality vzdělávání. Postihuje upotřebitelnost získaných vědomostí a dovedností pro budoucí život a zaměstnání.
- Mění-li se role žáka, musí se nutně měnit i **role učitele**. Neznamená to, že se role učitele jako **řídícího subjektu** zužuje, naopak přidávají se nové role, jako je **učitel-partner**, který spolupracuje se žákem a respektuje ho. **Učitel-facilitátor** vytváří optimální podmínky pro učení žáka. Svoje role si učitel nevolí, jsou garantovány společností, vzdělávací politikou i koncepcí školy.

- **Problematika stylů učení žáků** – učitel se významnou mírou podílí na rozvoji stylu učení tím, jaké vytváří podmínky vyučování a učení.
- Mezi tyto podmínky patří:
  - osobnost učitele a jeho pojetí vyučování,
  - časové, organizační a materiální podmínky pro učení,
  - sociální situace,
  - vyučovací předmět, učivo,
  - způsob zkoušení a hodnocení.

**Přístupy k učení, styly učení**

- Pojem styl učení je obvykle vymezován jako individuální uspořádání poznávacích činností, jimiž si žák osvojuje vědomosti a dovednosti.
- Typologie stylů učení:
- **Styl povrchní** – žák je motivován splněním požadavků pro hodnocení. Převládá verbální učení, reprodukování poznatků často bez porozumění, osvojuje se učivo na izolované poznatky, unikají mu souvislosti.
- **Styl hluboký** – žák je motivován zájmem o učivo samotné, chce mu porozumět, více se zaměřuje na učivo, které ho zajímá, avšak unikají mu obecnější souvislosti.
- **Styl utilitární** – žák je motivován úspěchem, chce vyniknout a chce jakkoliv dosáhnout dobrého hodnocení. Učí se takovým způsobem, aby vyhověl učiteli.

○ V jiném přístupu (Gibbs, 1992) jsou ukázány úrovně učení z hlediska poznávací aktivity žáka:

1. úroveň: **učení jako přírustkový produkt**
2. úroveň: **učení jako memorování a znovuvybavování poznatků**
3. úroveň: **učení jako osvojování faktů, postupů, předpisů**
4. úroveň: **učení jako porozumění/pochopení významu**
5. úroveň: **učení jako ovládnutí skutečnosti.**

○ Shrnutí, za jakých podmínek bude žákovo učení úspěšné:

- bude-li motivován k učení,
- bude-li respektován jeho styl učení,
- bude-li zohledňován jako osobnost s danou intelektuální úrovní,
- budou-li zohledňovány jeho vzdělávací zájmy a potřeby,
- bude-li vytvořeno příznivé sociální klima ve třídě i mimo ni,
- budou-li jasné požadavky a způsob hodnocení výsledků učení.

- Vymezení vzdělávacího obsahu je dáno školskými dokumenty, které vznikají jako závazné programy pro školy a pro učitele. Učitelé se s těmito dokumenty ztotožňují a používají je při projektování vyučování. Tyto dokumenty představují významnou podmínku vyučování.

## **Kurikulum a jeho variabilita**